

FTAMP 14.01.85

Г.Т. Еспенбетова (orcid -0000-0003-0676-9307)

Гуманитарлық ғылымдар магистрі, аға оқытушы
М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ., Қазақстан
e-mail: gylnur84@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ МӘНІ

Аңдатпа. Мақалада білім беру ұйымдарындағы патриоттық тәрбие мәселелері қарастырылады. Қазіргі әлемдегі патриоттық тәрбиенің маңыздылығын атап өтіп, мақала авторы мәселенің тарихына терең үңіле отырып, патриоттық тәрбие процестерін талдайды. Мақалада ауызша халық шығармашылығы туындылары арқылы халықтық тәрбиеге назар аударылады. Патриоттық тәрбие беру әдістерінің бірі ретінде автор қазақтың алғашқы хандары Керей мен Жәнібектің, сондай-ақ Қасым хан мен Абылай ханның лайықты өмірі арқылы тәрбиелеу тәсілін мысалға келтіреді. Содан кейін лайықты тәрбиенің мысалы ретінде мақалада Григорий Потанин мен Шоқан Уәлихановтың достығының мысалы келтірілген, бұл екі халықтың достығының бір түрі. Автор бәсекеге қабілетті мемлекеттің қалыптасу жолдарының бірі ретінде патриоттық тәрбиенің маңыздылығын атап көрсетеді. Мақалада қазақстандық патриотизм ұғымы да талданады.

Тірек сөздер: патриотизм, тәрбие, сүйіспеншілік, тәрбиенің үлгісі, халық шығармашылығы, ұлттық руханият.

Кіріспе. Жаһанданудың қазіргі дәуірінде, бүкіл әлем қиын кезеңдерді бастан өткеріп жатқан кезде, патриоттық тәрбие мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Ресейдің Украинамен соғысы, терроризмге қарсы соғыстар, этникалық қақтығыстар – мұның бәрі жас ұрпақты дұрыс тәрбиелеу қажеттілігі туралы ойлануға мәжбүр етеді. Шынында да, болашақта біздің республикамыздағы бейбітшілікке қамқорлық жасайтын жастар. 130 – дан астам ұлт өкілдері тұратын елімізде қазақстандықтардың бейбіт өмір сүруін сақтау – мемлекеттің басты міндеттерінің бірі. Сондықтан патриоттық тәрбие мәселелері ешқашан өзектілігін жоғалтпайды [1, 20-бет].

Патриоттық тәрбие аталған процесінің барлық басқа бағыттарын қамтиды: адамгершілік, этикалық, эстетикалық, құқықтық, еңбек және т. б. Бұл «максималды мүмкіндіктері бар» қоғамын құруға үлкен үлес қосатын патриоттық тәрбие, өйткені мұндай тәрбие процесінің өнімі жоғары патриоттық санасы бар ұрпақ, өз Отанына деген шынайы сүйіспеншілік сезімі, отанға қызмет етуге, туған жердің игілігі үшін ештеңені аямайтын, өзінің конституциялық міндеттерін орындайтын тұлғалар болып табылады. Осыған байланысты қазіргі заманғы білім беру ұйымдарына өз елін неғұрлым дамыған бәсекеге қабілетті мемлекеттердің қатарына қосу міндеті тұрған патриоттық азаматтарды тәрбиелеу жауапкершілігі жүктеледі.

Зерттеу шарттары мен әдістері. Зерттеу барысында біз индуктивті және дедуктивті, тарихи-салыстырмалы сияқты ғылыми зерттеу әдістерін қолданамыз.

Қазақ қоғамында балаларды тәрбиелеуге көп көңіл бөлінген. Ең алдымен, балалар өз руындағы адамдардың өмірі мысалында тәрбиеленген.

Адамгершілік категориялары мақал – мәтелдерде көп орын алады: «Жақсыдан - шарапат, жаманнан – кесапат» [1, 37-бет]. Қазақ тіліндегі

мақал-мәтелдер арқылы кішкентай баланың бойында әртүрлі адами қасиеттер тәрбиеленген: адалдық, шынайылық, оның ішінде ең жоғары орын алған қасиеттер – үлен адамдарды құрметтеу, өзінен кіші адамдарға қамқор ету, еңбекқорлық, ата-ананы сыйлау, туған жеріне, өз Отанына сүйіспеншілік, өз Отаны үшін ештеңені аямай еңбек ету, қажеттілік туындаған жағдайда өз өмірін құрбан етуге дайын болу сияқты қасиеттерді тәрбиелеу.

Зерттеу нәтижелері. Қазақстандық жастарды патриоттық тәрбиелеу туралы мәселенің тарихын талдай отырып, біз зерттеудің келесі нәтижелеріне қол жеткіздік. Патриоттық тәрбиелеу қазақ халқы үшін өте маңызды және құрметті міндет болып табылады. Ежелгі заманнан бастап патриоттық тәрбиеге қазақ халқы аса назар аударған. Мысалы, тәрбиенің әйгілі әдісі - тәрбие үлгісі. Қазақ мақал мәтелдер арасында Отанды сүю, оны қорғау, Отан үшін өмірін қатерге тігуге арналған нақыл сөздер өте жиі кездеседі. Сондай-ақ қазақ ауыз әдебиетінде батырлардың ерлігіне арналған дастандар, героикалық жырлар жеткілікті көп. Ежелдегі ата-бабаларымыз өскелен ұрпаққа осы дастандарды, қазақ еліне еңбегі сінген, Отан үшін өмірін құрбан еткен батырлар туралы әңгіме айтқан. Мысалы, ұлы қаһарманымыз Бауыржан Момышұлы өзінің «Ұшқан ұя» повесінде әжесі, әкесі Момыш көптеген дастандарды балаларына айтып өсіргені туралы жазған. Сондай-ақ, әйгілі жазушы, қазақ жазба әдебиетінің негізін қалаған ағартушы Абай Құнанбаевты әжесі мен анасы кішкентай кезінде көптеген героикалық дастандар, жырларды айту арқылы тәрбиелеген.

Қазақ елінің өркендеуіне Қасым хан зор үлес қосты. Ол келесі тарихи еңбектің авторы – Қазақ хандығының «Қасымханның қасқа жолы» атты туындысын Конституциясының бір түрі ретінде қарастыруға болады. Осы еңбек қазіргі таңға дейін өзінің өзектілігін жоғалтпады. Барлық қазақстандықтар үшін Қасымханның туындысы өмірін реттеуге зор үлесін қосты. Қасым ханды нағыз патриот деп айтуға болады. Ол қазақ елі, қазақ жерін өркендету үшін өз күшін аямай еңбек етті. Қазіргі жеңістеріміздің, жетістіктерімізге қол жетуге Қасым ханның үлесі аз емес деуге болады.

Ғылыми нәтижелерді талқылау. Қазақстандық патриотизмнің тән белгілерінің бірі – әртүрлі халықтардың мәдениеттерінің толеранттылығы, өзара енуі және өзара ықпалы. Қазіргі дәуірдегі гуманистер мен интернационалистердің ұстанымы – өте өзекті және маңызды. Мысалы, Григорий Потанин мен Шоқан Уәлиханов XIX ғасырда халықтар арасындағы қарым-қатынаста қажетті толеранттылық принципін дамыта отырып, өз уақыттарынан озып кетті деп сенімді түрде айта аламыз.

Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудың басты алғышарттарының бірі ҚР Мемлекеттік тәуелсіздігі болып табылады. Біздің еліміз – көпұлтты ел. Қазақ жерінде тек қана қазақтар емес, сонымен қатар басқа ұлттардың да өкілдері тату-тәтті өмір сүруде. Біздің еліміздегі патриоттық сезімді қазақстандық патриотизм деп атайды. Расында, қазақстандық патриотизмнің айрықша ерекшеліктері бар. Біздің елімізде қазақ тілі – мемлекеттік тіл, қазіргі таңда мемлекеттік тілдің дамуына көп көңіл бөлінеді, сонымен қатар, басқа ұлттардың тілі, діні, салт-дәстүрлері еркін дамытылады, оларды еліміздің Ата Заңы – Конституция қорғайды. Басқа ұлттың өкілдері өз ана тілдерін құрметтей отырып, мемлекеттік тілді жетік білуге ұмтылады. Қазіргі таңда басқа ұлттардың өкілдері қазақ тілінде еркін сөйлейді. Осының барлығы – біздің еліміздегі ақылға қонымды саяси ұстаным, қазақстандық патриотизмінің әсері. Себебі бала бақшадан бастап қазақ елінің балалары толеранттық тұрғыда тәрбие алады, ал толеранттық

тәрбие – патриоттық тәрбиенің құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақстандық деген ұғым азаматтық ұғым, ол қазақстандықтардың ұлтын емес, олардың ұстанымын, Қазақстан жерінің тұрғындарын, Қазақстан жерін өзімнің Отаным деп санайтын азаматтарды біріктіреді, олардың ішінде тек қана қазақтар емес, орыстар, кәрістер, дүнгендер, немістер, украиндер, поляктар, күрділер мен түректер және т.б. бар.

Патриоттық тәрбиедегі жүйелі тәсіл өзінің оң нәтижелерін береді. Сонымен, балабақшадан бастап, содан кейін жалпы білім беретін мектепте, орта арнаулы және жоғары оқу орындарында патриоттық тәрбие маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Адамгершілік, этикалық, эстетикалық, еңбек, физикалық, құқықтық сияқты тәрбие жұмысының барлық басқа бағыттары патриоттық тәрбиеге органикалық түрде енеді, оны толықтырады деп айтуға болады. Мысалы, еңбек тәрбиесі еңбек қызметіне деген сүйіспеншілікті тәрбиелеуді қамтиды. Бірақ еңбекке деген сүйіспеншілік – бұл сіздің кіші Отаныңыздың игілігі мен гүлденуі үшін жұмыс істеуге деген ұмтылыс, кіші Отаныңызды әдемі және гүлдендіруге деген ұмтылыс.

Құқықтық тәрбие – бұл балаларды заңнамалық актілердің негіздерімен таныстыру. Бұл да патриоттық тәрбие, өйткені заңдарды біле отырып, жастар өз Отанын әлемдік деңгейде қорғауды үйренеді. Адамгершілік тәрбиесі де патриоттық тәрбиемен байланысты. Өйткені, өз Отанына деген сүйіспеншілік, мемлекеттік рәміздерге деген құрмет: мемлекеттік Әнұранға, туға және Елтаңбаға деген құрмет – бұл қасиетті моральдық категориялар. Эстетикалық тәрбие – эстетикалық талғамды қалыптастыру, өз халқының тарихымен, мәдениетімен танысу білім алушылардың эстетикалық сезімдерін, өз халқына деген мақтаныш сезімін оятады, өз тіліне – ұлттық санасына, мәдениетке, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерге деген сезімдерді қалыптастырады.

Патриоттық тәрбие дәстүрлі де, инновациялық та әртүрлі әдістер мен тәсілдердің көмегімен жүзеге асырылады: кураторлық сағаттар, пікірталастар, диспуттар, дөңгелек үстелдер, викториналар, саяхаттар, түрлі конкурстарға, жарыстарға қатысу. Тек осындай жүйелі тәсіл тәрбие жұмысын, атап айтқанда, патриоттық тәрбиені тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді. Дәстүрлі білім беру әдістері туралы ұмытпаңыз, бірақ бұл өте жақсы нәтиже беретін дәстүрлі және инновациялық әдістердің үйлесімі.

Қ. Ишмұхамедов өз мақаласында атап өткендей, «мемлекетіміздің тәуелсіздігі – мақтаныш пен қазақстандық патриотизмнің жарқын символы. Тәуелсіздіктің жоғары және қасиетті ұғымы біздің халқымызды біріктіруге арналған Қазақстанның бірлігі мен жалпыұлттық идеясының негізі болып табылады және болашаққа ұмтылған елдің одан әрі құрылуы күтіп тұрған ұрпақтардың баға жетпес игілігіне айналады [2, 3-бет].

«Казахстанская правда» газетіндегі мақаланың авторы А. Бақытованың пікірінше, «Патриотизм сандармен өлшенбейді және іс жүзінде адамдарды біріктіретін сезімдермен көрінеді. ...Патриотизм бос жерде туылмайды. Оның бастауы – ел тарихын терең білуде, оның тәуелсіздігі мен өркендеуі күш-жігерімен қамтамасыз етілген ұрпақтардың қызметін түсіну мен құрметтеуде» [3, 4-бет].

Қазақстан Республикасы Конституциясының біздің мемлекетіміздің негізгі заңында мемлекеттің негізгі қағидаттарына қазақстандық патриотизм де жатады.

Жастарға патриоттық тәрбие беру – бұл біржолғы процесс емес. Тәрбие отбасында басталады. Өз үйіне, жақындарына, көршілеріне, өз көшесіне,

каласына, еліне деген сүйіспеншілікті ояту арқылы. Отбасында адам ана сүтімен ұлттық бірегейлікке негізделген әлеуметтік қатынастардың алғашқы негіздерін сіңіреді. Бұл отбасында ата-аналар мен туыстарына деген сүйіспеншілік арқылы халықтың тамыры мен бірлігін түсінуге әкеледі. Отбасында, ең ерте жаста бала әлеуметтік-құқықтық мәдениеттің алғашқы элементтерін сіңіреді. Ол анасының бесік жырынан, әжесінің жақсы ертегілерінен, әкесінің, аға-әпкелерінің іс-әрекеттерінен бәрі туралы алғашқы түсініктерді алады. Отбасының әсерінен баланың әлемнің өзіндік бейнесі қалыптасады. Тәрбие мектепте, ЖОО-да жалғасуда. Бұл жай ғана сынып және кураторлық тақырыптық сағат емес. Бұл күнделікті әңгімелер. Бұл өмір салты. Білім беру мекемелерінде – балабақшаларда, мектептерде, колледждерде және жоғары оқу орындарында үйлесімді жүйе құрыла бастайды, ол – жалпыұлттық патриотизм.

Қорытынды. Тарихшы ғалымдар халықтың тарихи өткенін тарихи шындық тұрғысынан зерттеді, халықтың тарихи санасының қалыптасуын зерттеуді өздерінің міндеті деп санады. Гүлденген болашақтың басты кепілі – қазақстандықтардың ұлттық идеясын қалыптастыру, тарих сабақтары халық бірлігін нығайтуға ықпал етеді. Қазақстан халықты «Мәңгілік Ел» идеясының төңірегінде біріктіре отырып, түрлі этностар мен этникалық топтардың өкілдері үшін нағыз Отанға айналды. Қазақстандықтар барлық қиындықтарды жеңіп, әлемдік қоғамдастықта лайықты орын алды.

Қазақстандықтардың ұлттық санасы мен тарихи санасын қалыптастыру, халық бірлігін нығайту үшін тарих сабақтары гүлденген болашақтың басты кепілі болып табылады.

Қазақстан өзінің ұлттық және мемлекеттік бірегейлігін сақтау бағытында даму стратегиясын айқындайды. Полиэтникалық тәуелсіз мемлекеттің қалыптасуында ұлттық мемлекеттің дамуы салауатты ұлттық бірегейліктің қалыптасуымен тығыз байланысты. Бұл елде тұратын этностар мен этникалық топтардың мүдделерін тең деңгейде қолдайтын мемлекеттік саясатқа әсер етті. 1995 жылғы Конституцияда алғашқы жылдары көші-қонның дамуына байланысты мемлекеттік этникалық бағыт саяси-шекаралық бағытқа ауыстырылды. Ұлттың этникалық моделінен айырмашылығы, азаматтық модельге ерекше назар аударылды. Осы себепті Қазақстан Республикасының негізгі субъектісі «Қазақстан халқы» болып, азаматтық ұстаным этникалық ұстанымдардан жоғары болды. Қазақстандық қоғамның бірлігі идеясы елдің саяси негізі болғандықтан, елдегі бірегей ұлттық идея «қазақстандық бірегейлікті» қалыптастырудың өзегіне айналды.

Әдебиеттер тізімі

1. Адамбаев, Б. Казахское народное ораторское искусство [Текст] / Б. Адамбаев. – Алматы, 1997.
2. Ишмухамедов, К. Символ гордости и патриотизма [Текст] / К. Ишмухамедов / Общенациональная ежедневная газета «Казахстанская правда» от 11.12.2008 г., №208-209, стр. 3.
3. Бакытова, А. С чего начинается Родина... [Текст] / А. Бакытова / Общенациональная газета «Казахстанская правда» от 05.06.2009 г., №121-122, стр. 4.

Мақала редакцияға 16.11.22 түсті

Г.Т. Еспенбетова

Таразский региональный университет им. М. Х. Дулати, г. Тараз, Казахстан

СУЩНОСТЬ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы патриотического воспитания в организациях образования. Подчеркивая важность патриотического воспитания в современном мире, автор статьи анализирует процессы патриотического воспитания, углубляясь в историю вопроса. В статье уделяется внимание народному воспитанию через произведения устного народного творчества. Как один из методов патриотического воспитания автором приводится прием воспитания примером через достойную жизнь первых казахских ханов Керей и Жанибека, а также Касым хана и Абылай хана. Затем как пример достойного воспитания в статье приводятся пример дружбы Григория Потанина и Чокана Валиханова, это своеобразный пример дружбы двух народов. Автор подчеркивает значение патриотического воспитания как один из путей становления конкурентоспособного государства. В статье также анализируется понятие казахстанского патриотизма.

Ключевые слова: Патриотизм, воспитание, любовь к отечеству, пример воспитания, народное творчество, национальная духовность.

G.T. Espenbetova

M.Kh. Dulaty Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan

THE ESSENCE OF PATRIOTIC EDUCATION IN EDUCATIONAL ORGANIZATIONS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. This article discusses the issues of patriotic education in educational organizations. Emphasizing the importance of patriotic education in the modern world, the author of the article analyzes the processes of patriotic education, delving into the history of the issue. The article pays attention to folk education through the works of oral folk art. As one of the methods of patriotic education, the author presents the method of education by example through the worthy life of the first Kazakh khans Kerey and Zhanibek, as well as Kasym Khan and Abylai Khan. Then, as an example of decent upbringing, the article gives an example of friendship between Grigory Potanin and Chokan Valikhanov, this is a kind of example of friendship between two peoples. The author emphasizes the importance of patriotic education as one of the ways of becoming a competitive state. The article also analyzes the concept of Kazakhstani patriotism.

Keywords. Patriotism, education, love for the fatherland, example of education, folk art, national spirituality.

References

1. Adambayev B. *Kazakhskoye narodnoye oratorskoye iskusstvo* [Kazakh folk oratory]. – Almaty, 1997.
2. Ishmukhamedov K. *Simvol gordosti i patriotizma* [Symbol of pride and patriotism] / National daily newspaper "Kazakhstanskaya Pravda" dated 11.12.2008, No. 208-209, p. 3.
3. Bakytova A. *S chego nachinayetsya Rodina...* [Where the Motherland begins...] / National newspaper "Kazakhstanskaya Pravda" dated 05.06.2009, №121-122, p. 4.